

Karl Offen & Terry Rugeley
THE AWAKENING COAST.

An Anthology of Moravian Writings from Mosquitia and Eastern Nicaragua, 1849-1899
Lincoln & London: University of Nebraska Press, 2014, 430 sid.

Nicaraguas Atlantkust är på flera sätt annorlunda än resten av landet. Den har i stor utsträckning en protestantisk och engelsktalande befolkning, och många av dem är herrnhutare, medlemmar av den moraviska kyrkan. Området kallas ofta Mosquitia eller Moskitokusten, ett namn som inte har med myggor att göra, utan är kopplat till det största inhemska språket i området, miskito. Från 1600-talet till slutet av 1800-talet hade Storbritannien på olika sätt överhöghet över provinsen, som också innefattade de sydligaste delarna av Honduras kust. De tillsatte en miskitokung med lokal jurisdiktion och andra inhemska ledare, kallade amiraler, generaler och guvernörer. Det brittiska protektoratet decimerades betydligt i och med Managuatraktaten 1860, och 1894 tog Nicaragua över de återstående delarna. Den nicaraguanska centralmakten gjorde integrationsförsök och införde obligatorisk spanskundervisning, men på många sätt har området behållit sin språkliga och kulturella egenart.

Befolkningen på Atlantkusten och närområdena är mycket etniskt blandad. Förutom åtskilliga nicaraguaner, som flyttat dit under det senaste dryga seklet, lever många kreoler av afro-karibiskt ursprung där. Flertalet är slavättlingar och talar en kreoliserad engelska. Dessutom bor där ungefär 200 000 personer som talar olika indianska språk. De flesta av dessa tillhör miskitu, en etnisk grupp som länge var tydligt uppdelad i två: sambo miskitu och tawira miskitu. Framförallt under den brittiska eran var de ständigt inblandade i konflikter med varandra. I inlandet bor andra mindre indianska grupper, kända under samlingsnamnet sumu eller mayanga, och vid kusten finns fortfarande en liten grupp rama-indianer. Idag talar många av dessa indianer också engelska eller spanska. Många är till och med trespråkiga.

Det bedrevs knappast någon katolsk missionsverksamhet i Mosquitia före 1900-talet. Istället gjorde olika protestantiska grupper kortvariga evangelisationsförsök. Puritaner etablerade sig på Providence Island utanför kusten under ett knappt decennium på 1630-talet, och på 1700-talet verkade enskilda anglikanska missionärer i Mosquitia. Det är emellertid först från och med 1849, då herrnhutarna anlände, som man kan tala om en mer systematisk kristen mission. Den moraviska kyrkan hade då i över ett sekel varit en viktig aktör i danska och

brittiska Västindien, till exempel på St. Thomas, St. Johns, Jamaica, Antigua, Barbados och St. Kitts. Herrnhutarnas beslut att verka i Mosquitia inledde en ny epok i deras missionshistoria, då de också kom att etablera sig i Tibet, Australien och nuvarande Tanzania. Inledningsvis inriktade missionärerna sig på den engelsktalande kreolbefolkningen i Bluefields och Greytown. Snart etablerades dock flera missioner bland den miskito-, sumu- och ramatalande befolkningen och under 1800-talet grundades sammanlagt sexton missionsstationer i området. Merparten av missionärerna var tyskar, men också skandinaver och västindier verkade där. På 1900-talet dominerades missionen däremot av nordamerikaner. I dag har den självständiga kyrkan, Iglesia Morava en Nicaragua, över hundra församlingar och vid sidan om Tanzania är Nicaragua det land i världen som har störst andel herrnhutisk befolkning.

Geografen Karl Otten och historikern Terry Rugeley har nyligen gett ut en samling texter författade av herrnhutiska missionärer i Mosquitia och östra Nicaragua under andra halvan av 1800-talet. Huvudtiteln, *The Awakening Coast*, syftar på den stora väckelsen 1881-1882, då kyrkan växte explosionsartat. Väckelsen är inte speciellt väl utforskad och med antologin vill utgivarna beskriva utvecklingen och sätta in den i ett historiskt sammanhang. Boken innehåller ett trettiotal texter, författade mellan 1849 och 1899, men med tonvikt på de två sista decennierna. Ungefär hälften av texterna skrevs ursprungligen på engelska och resten på tyska. I antologin har de tyska texterna översatts för första gången.

Med ett undantag, ett brev från missionärshustrun Lundberg, vars förnamn är okänt för oss, är samtliga texter skrivna av manliga missionärer. De etnografiskt intresserade tyskarna Heinrich Zoick och Wilhelm Siebörger har tillsammans författat nära hälften av texterna, men det finns också bidrag av svenskättlingen Johann Eugen Lundberg, dansken Jean Paul Jürgensen, svensken Gottlieb Carlsson och jamaikanerna Peter Blair och Frederick Smith, samt flera andra. Liksom på andra håll var de flesta moraviska missionärerna i Mosquitia hantverkare av olika slag. Dokumenten innehåller beskrivningar av missionens utveckling, men också etnografiska uppgifter, som naturligtvis har passerat missionärernas ideologiska filter.

På många sätt är texterna ganska standardartade. De skulle i princip ha kunnat förekomma i vilken samtida protestantisk missionsskildring som helst. De innehåller dikotomierna mörker och ljus, barbari och modernisering, smuts och hygien. Missionärerna vidarebefordrar sina uppfattningar om befolkningen och miljön, ibland med vissa försök till systematiska skildringar av inhemsk kultur och religion. Ett genomgående drag är berättelser om

indianernas myckna supande. Missionärerna skriver att män, kvinnor och barn ofta drack sig medvetslösa på *mischla*, fermenterad kassava-, sockerrörs- eller ananasjuice. De presenterar kulturen som våldsam, där mord var synnerligen vanligt, och vittnar om att spädbarnsavlivande var frekvent och att speciellt flickor löpte störst risk. De tar upp polygami och våld mot kvinnor och menade att kvinnorna fick ta på sig alldeles för stor del av det dagliga arbetet, medan männen slog dank. *Suskias*, helare, beskrevs som missionärernas största fiender och presenterades som skrupellösa lurendrejare och djävulens hantlangare. Även om beskrivningen av miskitu-indianerna genomgående var tämligen mörk, ansågs rama och sumu som än mer ociviliserade. Som så ofta i denna typ av texter beskrevs dock vissa individer eller grupper som godhjärtade, kloka och mottagliga för missionens budskap.

Wilhelm Siebörger, den mest språkkunniga av missionärerna som arbetade med bibelöversättningar och ordböcker, skrev en liten bok *Kaisa!* ("framåt" på miskito). Det är den enskilt intressantaste och mest omfattande texten i antologin och innehåller en beskrivning av hans upplevelser under en tvåveckorsresa 1886, men också reflektioner över utvecklingslinjer i missionen sedan 1849. Den är bland de etnografiskt mer avancerade bidragen.

Texterna om missionens utveckling innehåller beskrivningar av rekognoseringsresor, grundandet av missionsstationer och livet på etablerade missioner. Skolor var en integrerad del av etablerandet av en ny mission, liksom uppförandet av sjukstugor. Som ett sätt att agera mot *suskias* lade herrnhutarna stor vikt vid bilden av Kristus som den stora läkaren och kunde erbjuda basal sjukvård av västeuropeisk typ. I berättelserna om missionens fram- och motgångar finns också skildringar av enskilda nära medarbetare och angivelser om antalet döpta på olika platser. På det hela taget gick det trögt för missionen, men detta kom plötsligt att förändras i början av 1880-talet.

Flera av bidragen beskriver den stora väckelsen 1881-1882 och dess effekter. De talar om en epidemi av märkliga händelser. Människor slogs till marken och drabbades av flera timmar långa förlamningstillstånd. De skakade och grät. Liknande händelser hade observerats tidigare och på miskito kallades fenomenet *grisi siknis*, alltså *crazy sickness*. Men nu följdes symptomen av högljudda syndabekännelser och en vilja att omvända sig till kristendomen. Som en följd av epidemin tredubblades medlemsantalet på några år, från cirka 1000 till drygt 3000. Missionärerna var imponerade och ansåg att "hednamörkret" höll på att skingras, men

var samtidigt skeptiska och rädda för att omvändelserna skulle följas av avfall. De nydöpta fick till exempel vänta länge innan de fick ta emot nattvarden första gången.

Antologin *The Great Awakening* innehåller en längre inledning, korta introduktioner till de enskilda texterna och förklarande noter. Karl Otten har under de senaste decennierna publicerat ett flertal viktiga historisk-geografiska och etnohistoriska studier om Mosquitia, och Terry Rugeley är specialist på latinamerikanska reseskildringar. Sammantaget medför detta att kommentarerna är mycket kunskapsrika. I en antologi av detta slag finns det naturligtvis en del ämnesmässig överlappning, men texterna är välvalda och ger en god överblick av en femtioårsperiod. Det är en viktig samling texter och en utmärkt utgåva, som på ett tydligt sätt fördjupar kunskapen om den moraviska kyrkans framväxt i Nicaragua. Den bidrar också till kunskapen om miskitu, sumu och rama under 1800-talet, även om den antropologiska nivån i missionärernas texter sällan är så imponerande. Sammantaget är det en bok som förtjänar att läsas av såväl missionshistoriskt som antropologiskt intresserade forskare.

Magnus Lundberg